

**Model de selecció
d'elements
curriculars
definidors de la
identitat de les
Illes Balears**

Mateu Cerdà Martín

Educació i Cultura
(2000), 13:
167-175

Model de selecció d'elemens curriculars definidors de la identitat de les Illes Balears

Mateu Cerdà Martín

Resumen

Ante la selección y secuenciación de contenidos para concretar los diseños curriculares y adaptarlos a una realidad, en este caso, las Islas Baleares, es necesario valorar la importancia del medio, como elemento básico definidor del patrimonio cultural. A través de una selección de elementos arqueológicos, históricos y artísticos, se pretende aportar unos indicadores de identidad, mediante los cuales, los alumnos aprecien y valoren su propia cultura, partiendo del respeto por otras culturas.

Summary

To select and sequence the contents of the curricula and adapt to a certain reality, in this case that of the Balearic Islands, it is necessary to value the importance of the environment as a basic and defining element of the cultural patrimony. Through a selection of archaeological, historic and artistic elements we try to bring forward some identity indicators to be used by the students to appreciate and value their own culture, without forgetting the respect for the others.

1. Introducció

Els ensenyaments no universitaris, des d'una globalització a una perspectiva interdisciplinària, bé sigui del currículum per una educació formal o bé de les intencions educatives per una educació no-formal, s'haurien de fonamentar psicològicament en un ensenyament significatiu, dins un marc obert i flexible, adaptats als trets definidors més significatius de les nostres Illes.

Certament, cal adonar-se de la importància del medi, com element bàsic i definidor del nostre patrimoni cultural. En aquest sentit, interpretar el medi, significaria no només conèixer, sinó valorar-lo i protegir-lo des d'una educació de valors mediambientals.

Així, quan els nins i nines surten pel camp, la muntanya i el litoral, haurien de ser capaços de identificar els elements del nostre patrimoni, que conformen un tipus de paisatge.

2. Objectiu general

Afavorir el procés de desenvolupament integral i autònom, reflexiu de l'alumne i propiciar activitats solidàries i de respecte a totes les cultures, estimulant la consciència de comunitat amb llengua i cultura pròpies, i fomentar l'estima del nostre patrimoni territorial, arqueològic, històric i artístic.

Seqüenciació per etapes:

Educació infantil

Explorar i descobrir l'entorn més proper amb una actitud de curiositat i de respecte.

Educació primària

Conèixer el patrimoni històric i cultural, participar en la seva conservació i millora, i respectar la seva diversitat.

Educació secundària

Valorar i identificar les característiques geogràfiques, històriques, socials i culturals de les Illes Balears, dins el context d'Europa i del món.

3. Adequació curricular

Partint del que diu el punt tercer de l'article 4t. de la LOGSE "Las administraciones educativas con competencias, establecerán el currículo de los distintos niveles, etapas, ciclos, grados y modalidades del sistema educativo, del que formarán parte, en todo caso, las enseñanzas mínimas...".

D'aquesta manera, la nostra Comunitat, disposa de competències educatives des de l'1 de gener de 1998. El currículum que s'ha d'establir, ha de respectar un 55% dels RD 1006 i 1007 /1991 de 14 de juny (BOE de dia 26), sobre els ensenyaments mínims, i ha d'aportar un 45% del currículum modificat o ampliat que respongui a les peculiaritats pròpies de les Illes Balears. I tot el cos donarà lloc al currículum propi, que serà prescriptiu al nostre territori.

Des de fa anys, diversos col·lectius de professionals, han anat elaborant propostes de currículum, però va ésser el curs 1998/99, que oficialment se varen elaborar un 50% de propostes curriculars, i aquest curs 1999/2000 se continua amb aquesta línia. Es una tasca laboriosa, que si bé serà la referència bàsica, no es poden rebutjar les aportacions o suggeriments, que sempre podran enriquir, ampliar i/ o adaptar convenientment uns continguts als nivells corresponents de concreció curricular.

Així, apart d'un text prescriptiu, se'n deriva tot un procés seqüenciat fins a l'operativitat d'aula, des d'un fonament socio-polític i antropològic, tot partint dels aspectes geogràfics, històrics i culturals, que puguin contribuir a un lligam de l'Estat, d'Europa i del Món, però refermant una consciència del que som com a poble, amb una llengua i una cultura pròpia.

El currículum a les Illes Balears, dins un model obert i flexible, s'haurà d'adaptar a determinats contextos i realitats, que no sempre respondran a "lo nostro" com a realitat més propera: localitat, comarca, illa; sinó que de vegades, serà necessari relacionar-lo amb contextos més amplis: Illes, Mediterrània, etc.

També diferirà el model. Així un model estructurat d'organització del coneixement, partiria del model espiral-ciclòide, com augment seqüenciat del coneixement i d'acord amb una gradació ascendent, que podria ésser: localitat, comarca, Illa, Comunitat Autònoma, Estat (...).

4. Selecció d'elements definidors

Perfil històric

Dins la Mediterrània occidental, es troben les Illes Balears:

Les Pitiüses (nom donat pels grecs i que vol dir “ Terra de pins”), formades per Eivissa (anomenada Ibusim pels cartaginesos) i Formentera (anomenada així pels romans, com a terra del Foment) i les Balears, pròpiament dites: Mallorca, Menorca i Cabrera (anomenades així pels romans com a la més Major i la Menor). La mar Mediterrània ha estat històricament via de comunicació entre els pobles del litoral. Per les Balears hi han passat pobles navegants com: fenicis, grecs, cartaginesos i romans. Després del llarg domini romà, ens visitaren els vàndals(S.IV) i els musulmans(S.VIII). Tots ells ens deixaren vestigis com són les mecròpolis, ciutats, ponts, castells, etc.

A partir del primer mil.leni, varen cobrar importància els ports per impulsar el comerç marítim...

A través d'aquest perfil històric, podem dur endavant una selecció d'elements considerats com a definidors de la nostra identitat, és a dir aquells elements relacionats amb les cultures passades i que la seva presència ens recorda part de la nostra història i ens aporta una identitat.

5. Blocs referits a Mallorca

El territori és el primer que trobam en néixer, el primer que observa un visitant. El llarg dels segles, aquest territori ha estat transformat per l'home; l'home ha anat formant un paisatge, on per raons d'ús o per costums de vida, hi va erigit uns tipus determinats de construccions.

Avui les restes d'aquella obra d'enginyeria popular que encara es conserven, formen un ric patrimoni històric i cultural. D'aquest patrimoni, n'hem fet una selecció a través de dos blocs:

BLOC (A):Patrimoni arqueològic

De les notícies dels primers pobladors a les Illes Balears, es troba el poblat protoneolític “Es Pouàs” d'Eivissa (4860 AC). Els habitatges humans inicials de les coves, donaren pas a les construccions megalítiques. Formant poblats amb murades i talaiots; llocs d'enterrament i santuaris sagrats.

La romanització és una cultura que se fa present amb la quantitat de restes arqueològiques, especialment vies, ponts, arqüeductes i canals. Però sobretot, amb el document de la ciutat de Pollentia(123 AC - S. IV).

De l'època musulmana, trobam conjunts arqueològics com el dels sis molins de Llinàs (Pollença), quilòmetres de canalitzacions d'aigua, qanàts, sínies, etc. També es conserven les runes més o menys consolidades dels tres inexpugnables castells roquers, joia de les fortificacions de l'època.

A partir de la conquesta de Mallorca, pel rei Jaume I (1229), les costes de l'arxipièlag es veren atacades tant pels corsaris musulmans procedents del nord d'Àfrica, com per altres potències europees. Per protegir les zones costaneres, aixecaren en els llocs més estratègics, les anomenades torres de senyals, conegudes com "talaies". Inicialment, s'usaven llocs anomenats barraques o escoltes, però a partir de la segona meitat del segle XVI, la construcció d'aquestes torres, va ésser massiva a totes les illes. Aquestes torres formaven una xarxa de comunicació amb senyals de foc. També se construïren murades per protegir les ciutats. A les entrades de les viles, s'hi ubicaren les nomenades creus de terme, o sigui per demarcar el terme de dins o fora vila, com l'actualment restaurada Creu de s'Hostal d'En Gi o dels Traginers (Algaida), representativa del gòtic (S. XVI). Des d'antic, l'home ha delimitat el seu territori, amb parets, murades, creus i ha aixecat castells, torres i murades, tot per defensar-se. Avui se'n conserva una mostra representativa.

1. Necròpolis i santuaris

Dolmen d'Artà (Artà)
Sepultura megalítica (2000 AC ?)

Enterraments Son Real(Can Picafort)
Pretalaiòtic/talaiòtic (1700-123 AC)

Coves funeràries de Sant Vicenç (Pollença)
Bronze (1700-1200 AC)

Cometa dels morts (Escorca)
Pretalaiòtic (1700-1300 AC)

S'Illot dels Porros (Sta Margalida)
Sepultures talaiòtiques (1300-500 AC)

Santuari d'Almalutx (Escorca)
Talaiòtic (1300-500 AC)

Santuari Antigors (Felanitx)
Talaiòtic (1300-500AC)

Basílica de Son Peretó (Manacor)
Paleocristiana (S.VI)

Temple de Son Oms (Palma)
Talaiòtic (1300-500 AC)

2. Assentaments humans

Pollentia (Alcúdia)
Ciutat romana (123 AC)

Pou Celat (Porreres)
Poblat talaiòtic (1300-123 AC)

Ses Païsses (Artà)
Poblat talaiòtic amurat (1000-800 AC)

S'Illot (Sant Llorenç des Cardassar)
Poblat talaiòtic (1300-123 AC)

Capocorp (Lluchmajor)
Poblat talaiòtic (1300-123 AC)

Bocchoris I (Port de Pollença)
Poblat naviforme (1700-1000 AC)

3. Els castells

De Santueri (Felanitx)
Castell roquer d'època àrab (S. X?)
Reconstrucció (S.XIV)

Del Rei (Pollença)
Castell roquer d'època àrab (S. X-XI ?)
Consolidació de runes (1995)

D'Alaró (Alaró)
Castell roquer d'època àrab (S. X-XI ?)
Restauració (S.XIV)

De Punta de n'Amer (Sant Llorenç des Cardassar)
Castell costaner (S.XVII)
Restauració (1995)

De San Carles (Palma)
Castell costaner (S. XVII)
Restauració (1980)

De Cabrera (Cabrera)
Castell-Fortelesa (S.XV)
Restauració (1987)

De Capdepera (Capdepera)
Poble emmurat (S. XIV)

De Bellver (Palma)
Castell del gòtic circular (S. XIV)
Restauració (S. XX)

Es Castellot (Calvià)
Torre defensiva (S. XIV)

Castell de Sant Elm (Andratx)
Torre fortificada (S.XIV)

4. Torres i talaies

Son Armadans (Palma)
(S.XV)

Son Amer (Es Llombards)
(S. XVI)

Paraires (Palma)
Portuària (S. XIII)

De senyals (Porto Pí)
Portuària (S.XIII)
Ampliació por senyals (S. XVII)

Des Verger /Ses Animes (Banyalbufar)
(S. XVI) Restaurada

Son Durí (Sa Ràpita)
(S. XVI) Restaurada

Albercutx (Pollença)
(S. XVII) Restaurada

Son Catlar (Campos)
(S. XVI)

Picada (Sóller)
(S. XVII)

S'Estalella (Lluchmajor)
(S.XVI) Restaurada

5. Fortificacions

Arc de la Dàrsena (Palma)
Origen àrab (S. XII)

Murades d'Alcúdia (Alcúdia)
Origen mitjàval (S.XIV -XVI)

L'Almudaina (Palma)
Antic alcàsser musulmà (S.XII)
Reedificat (S.XIV)

Baluart de Sant Pere (Palma)
Murades mitjvals. (S.XVI)

Sant Salvador d'Artà (Artà)
Almudaina (S.XII)
Restauració (S.XX)

Canyamel (Artà)
Torre fortificada(S.XIII)

El Temple (Palma)
Antiga Almudaina de Gumara
Època àrab (S.X-XI)
Reformes (S.XIX)

Son Mas (Andratx)
Torre fortificada (S.XVI)

BLOC (B): Patrimoni arquitectònic

Després de la conquesta (1229), els nuclis de població es concentraren i començaren a consolidar-se les viles, tal com avui les coneixem. D'aquesta nova organització socio-política, tenim elements arquitectònics representatius com són els carrers i placetes de traçat mitjàval, canalitzacions i sínies; pous, aljubs, abeuradors i rentadors públics, creus de terme, molins fariners d'aigua i de vent, etc. Palma, la capital, com a ciutat oberta a la Mediterrània, va experimentar canvis significatius; les construccions se varen superposar. Així trobam estils i cultures diverses. Restes de murades romanes com l'arc de l'Almudaina, i testimonis musulmans com els banys àrabs. La ciutat va esdevenir pròspera i receptora dels estils arquitectònics de les diferents èpoques. El fet de tenir un regne mallorquí cristià, donà lloc a aquesta cultura influenciada, sobretot per la conca nord de la Mediterrània. Així s'aixecaren les primeres esglésies dels repobladors (S. XIII); monestirs i santuaris, amb característiques austeres del gòtic mallorquí (S. XIII-XIV). Aparegueren altres edificis civils destinats a la Cort, a institucions mercantils, militars i benèfiques (S. XV-XVIII), i les grans esglésies i catedrals (S. XIII-XVIII). D'altra banda, la noblesa, l'alta burgesia, es va fer construir les seves pròpies cases, amb característiques de palaus, d'estils arquitectònics diferents. En són testimoni els grans casals de dins Palma, amb els espectaculars patis, que personalitzen la ciutat, i representen la part monumental d'una època passada. En els segles XIX i XX, les construccions del modernisme feren acte de presència, i edificis com el Gran Hotel (1902), amb la recent restauració, en són un model d'aquests edificis emblemàtics.

1. Esglésies i catedrals

Catedral de Palma de Mallorca
Gòtic (S.XIII-XIV)

Sant Pere (Escorca)
Església gòtica dels repobladors (S.XIII)

Basílica de Sant Francesc (Palma)
Gòtic (S. XIV). Façana barroca (S.XVII)

Església de Santa Eulàlia (Palma)
Gòtic (S.XIII-XIV)
Església de Sant Nicolau (Palma)
Gòtic (S.XIV); Barroc (S.XVII)

Església de Sant Miquel (Palma)
Gòtic (S.XIV); Barroc (S.XVII)

Església de Santa Creu (Palma)
Gòtic (S.XIV); Barroc (S.XVII)

Església de Santa Maria la Major(Inca)
Campanar (S.XVI)

Església de Sant Joan (Sant Joan)
Barroc (S.XV-XVI)

Santuari de Sant Salvador (Felanitx)
Gòtic (S.XIV)

2. Palaus i monestirs

Palau Episcopal (Palma)
Gòtic (S.XIII)

Palau de l'Almudaina (Palma)
Gòtic (S.XIV)
Reformes (S.XVIII)

Palau reial (Sineu)
Antiga residència del rei Jaume II (1310)

Palau Solleric (Palma)
Mescla d'estils (S.XVIII)

Palau can Oleza (Palma)
Elements reinaxentistes (S.XVI)

Palau Vivot (Palma)
Representatiu dels patis de la ciutat (S. XVIII)

Monestir del Puig de Maria (Pollença)
Refector gòtic Mallorquí (S.XV)

Monestir de Lluc (Escorca)
Origen mitjàval (S.XIII)

Monestir de la Real (Palma)
Gòtic (S.XIII)

3. Edificis emblemàtics

El Gran Hotel (Palma)
Modernisme (1902)

Sa Llotja (Palma)
Seu mercantil. Gòtic civil (S.XV)

Claustre de Sant Francesc (Palma)
Gòtic (S.XIII)

Porxets de Lluc (Escorca)
Gòtic Mallorquí (S.XVI)

Ajuntament de Palma: Palau de Cort
Antiga Seu del Gran i General Consell
(S.XVII)

Seu del Govern de les Illes Balears (Palma)
Antic Consolat de la mar (S.- XVIII)

El Parlament (Palma)
Antic Círculo Mallorquí (S.XIX)

Tribunal Superior de Justícia (Palma)
Palau de can Berga (S.XVIII)

Consell Insular de Mallorca (Palma)
Antic palau de la Diputació (S.XIX)

Teatre Principal (Palma)
Neoclassicisme (S.XIX)

La Misericòrdia (Palma)
Antiga Casa-hospici (S.XIX)

Cases de la Granja (Esporles)
Possessió noble d'origen àrab (S.X)
Reformes fins el s. XX.

Casa-Palau de Raixa (Bunyola)
Neoclàssic (S. XVIII-XIX).

Bibliografia

- ALVAREZ, L. (1996): La diversidad en la práctica educativa. CCS - Madrid.
- BALLESTER, A. (1991): La Serra de Tramuntana: Didáctica per l'estudi de la comarca. Consell Insular de Mallorca.
- CATALAN, A. et Alt (1999): La pèrdua de la Biodiversitat. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears.
- CERDA, M. VILANOVA, B. (1998): El litoral i la mar Balear. Conselleria d'Educació i Esports del Govern Balear.
- COLL, C. (1997): "Radiografía de la ESO" en Cuadernos de Pedagogía, núm. 260
- DIDAC, F. (1997): Geografía de les Illes Balears Leonard Muntaner editor. Palma.
- DOLÇ, M. Dtr. (1989): Gran Enciclopèdia de Mallorca
- FERRANDIS, A. (1992): "Presupuestos sociológicos del nuevo modelo de enseñanza secundaria" en fundamentaciones psicopedagógicas y sociológicas del Diseño Curricular Base.
- FERRY, G. (1991): El trayecto de la formación. Los enseñantes ante la teoría y la práctica. Paidós. Barcelona.
- INCE (1976): Evaluación del sistema educativo. Elaboración de indicadores . Madrid.
- LOGSE (1990): Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu.
- OCDE (1982): La liste des Indicateurs Sociaux. París.
- PUJOL, J. (1983): La Descuberta del Medi. Ed. Blume. Barcelona.
- VALERO, G. (1993): Itineraris pel centre històric de Palma. Ajuntament de Palma.
- VALLCANERAS, LL. (1997): Descubrir Tramuntana (I): Interpretació del Medi. Gráfiques Miramar. Palma.